

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' מורשת
הפיקוח על הוראת המקרא בחינוך הממלכתי

אב תשע"ח

יולי 2018

אל :

מורי תחום הדעת תנ"ך,

עם סיום בדיקת בחינות הקיץ תשע"ח, ברצוני לשתף אתכם בתוצאות ובהישגי התלמידים ולהעלות מספר תובנות. התובנות הללו, נכתבו בתום תהליך ההערכה, ומאוסף הדברים מצוותי ההערכה. כמו כן הניתוח הסטטיסטי של השאלונים, שפך אור על הנתונים, חידד ואישש חלק ניכר מהתובנות אשר יובאו לפניכם.

להלן הנתונים :

שאלון	שם השאלון	ציון
1281	2 יח"ל*	69.55
1287	מתקשבת בשילוב מדיה 2 יח"ל *	79.43
1284	עולים*	80.05
1381	יחידות מוגברות	76.95
1282	30% אקסטרני 2 יח"ל	63.73
1272	30% עולים אקסטרני	52.00
1382	יחידות מורחבות אקסטרני	86.90
* הנתונים מתייחסים ל 70% בלבד		

תובנות כלליות:

1. השפה בה אנו משתמשים בתהליך הלמידה הוראה והערכה חשובה ביותר. מטבע הדברים, המשלב הלשוני במבחן גבוה יותר מלשון הדיבור. יש להרגיל את התלמידים לשימוש בביטויים שגורים. על אחת כמה וכמה השימוש בלשון המקרא כלשונה. המפגש התדיר עם לשון המקרא בתהליך ה.ל.ה, בתיווך המורה, יאפשר לתלמיד להיחשף לשפה המקראית ולהבינה.

דוגמאות:

א. אי הכרת ביטויים ומושגים מהחומר הנלמד

- "...וְנִלְאִיתִי כְּלָקֶל וְלֹא אוֹכֵל" (ירמיהו, כ, ט) התפרש כאילו לירמיהו לא היה מה לאכול או שלא יכול היה לאכול מרוב קושי.
- הפועל "...וַיִּתְאַנֵּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל" (מלכים ב, יז, יח) התפרש כאף, חוטם.
- הציווי " כִּי־הִחַרְםָ תְּחַרְיֵמָם" (דברים, כ, יז) התפרש כאילו יש להחרים את הערים - לעשות על התושבים חרם ולא לדבר איתם.
- המלה ערבים - "עַל־עַרְבִים בְּתוֹכָהּ" (תהלים קל"ז 2) התפרש כעם הערבי היושב בתוכה.

ב. שימוש מוטעה בשמות האלהיות

תלמידים ממשיכים להשתמש בצירוף "ה' אחרים". יש לחדד את ההבנה ששם ההוויה הוא שם אלהי ישראל, ואין להשתמש בו כדי להגדיר אלהיות זרות. כך גם לגבי השימוש החוזר באמירה "אלוקים אחרים". אלהים הוא שם כללי ואיננו שמו של אלהי ישראל, ולכן אין בזה משום פגיעה בשם האלהות אם משתמשים בביטוי "אלהים אחרים".

ג. חוסר היכרות עם מושגים בסיסיים בתחום הדעת

מושגים כגון **פילוג הממלכה, עשרת השבטים האבודים, גלות ישראל, חורבן ממלכת יהודה, שיבת ציון**, הם מושגים בסיסיים בחומר הנלמד והתלמידים אמורים לדעת לשלבם בתשובותיהם, בהקשרים המתאימים.

ד. חוסר היכרות עם מושגים מתחום המבוא למקרא

תרגום השבעים התפרש כשנות השבעים.

ה. הבנה מילולית של הפסוק במקום הבנה רעיונית:

המשפט **"...וְגַם־הַרְבֵּה נִפְל מִן־הָעַם וַיָּמְתוּ"** (שמואל ב, א, ד) הובן כאילו הרבה אנשים מהעם נפלו מהר הגלבוע.

ו. חוסר היכרות עם מושגים נלמדים:

קושי מוסרי, פשט הכתוב, מדרש וכד'.

ז. שימוש בשפת דיבור בבחינה כתובה

השימוש בלשון העגה אינה יכולה להתקבל בבחינה הכתובה. התבטאויות כגון "לא בא לו בטוב", "בלי בלאגנים" ועוד כהנה וכהנה, תקצר היריעה מלתת את כל הדוגמאות, מקומן אינן בבחינת בגרות.

2. הבחינה נעשית כשספר התנ"ך פתוח בפני התלמידים. השאלות בבחינה מן הסתם לא תהינה רק שאלות של הפקת מידע. השאלות תתבססנה על הידע המופיע בטקסט המקראי, ותדרושנה הבנה, הרחבה והעמקה ויישום המידע. בתהליכי ההוראה והלמידה יש לתת מקום להבנת התהליכים ולא רק לזכירת פרטי מידע.

3. השאלות כאמור אינן דורשות שינון הידע אלא הבנתו. הן מכוונות למורכבות במידע הנתון. השאלות השואלות לדעתו של התלמיד מכוונות למורכבות של התשובה שלעיתים היא "גם וגם". העיקר הוא היכולת של התלמיד לנסח את הטענה ולהציג טיעון המבוסס על הידע הנלמד ועל המידע מתוך הטקסט המקראי. יש לתרגל עם התלמידים מורכבות בטקסט המקראי, וניסוח טיעון בהתאם.

4. מורכבות זו ניכרת כאשר מלמדים למשל את האירועים מנקודות זווית שונות: זו המובאת בהיסטוריוגרפיה וזו המובאת בנבואה. זה המקום לשוב ולחדד את החשיבות בלימוד האירועים מספר מלכים ובמקביל אליהם להיחשף להתייחסות הנבואה אליהם. [הצעה למהלך לימוד סיפורי מלכים](#) [ובביאים](#) ניתן לראות בקישור המצורף.

5. פסוקים 1-6 באיוב מ"ב מהווים סגירת מעגל. סגירת מעגל זו חייבת להילמד תוך התייחסות לתהליך שעבר איוב עד לרגע זה. על המורה להשלים את הפער בין המתרחש בפרק ב' בסיפור המסגרת, לבין סגירת המעגל בפסוקים אלה בפרק מ"ב. אי אפשר להבין את דברי איוב בפסוקים

אלה מבלי להבין ולהתייחס את התהליך שעבר איוב עבר עד כה. פסוקים אלה זכו [לפרשנויות שונות](#), בין השאר בשל הופעת הפועל נח"מ בדברי איוב, שניתן לפרשו מלשון ניחומים או מלשון חרטה.

6. יש לתרגל עם התלמידים קריאה מדויקת של שאלות הבחינה וההפניות המדויקות לפסוקים הנדרשים בשאלה. יש והתלמידים אינם מתייחסים לפסוקים המסוימים שהפנו אותם בשאלה, אלא לכל הקטע בכללותו. כמו כן אין להסתפק בציטוט כתשובה. תלמיד אשר בחר לצטט, חייב להסביר את הציטוט בהתייחס למה שהוא נשאל.

7. יש לדייק בדרישות השאלה. אם נדרש לנסח קושי, יש לתרגל ניסוח שכזה. קושי בדרך כלל ינוסח כשאלה או ינוסח כמשפט שאלה ולא היגד.

8. השאלות על ספר מלכים נענות על ידי התלמידים יותר מאשר השאלות בספרות הנבואה. בחירה זו לא נעשית בשל הקושי בשאלות אלה.

9. תשובות התלמידים בנושאי ההרחבה מעידות על למידה חסרה. אנו פוגשים שוב ושוב חוסר בקיאות בסיסית בנושאי ההרחבה. זו נקודה למחשבה אצלנו המורים המלמדים את תכנית הלימודים הנדרשת והמחייבת.

10. אנו חוזרים ומציינים שהתשובות אמורות להיות ענייניות וממוקדות למה שנשאל בשאלות. יחד עם זאת, יש להקפיד על ניסוח ובניית תשובה כהלכתה. אין להסתפק באמירה שאיננה מנומקת.

הערה:

ניתוח נתוני בחינות הבגרות עד לרמת שאלות וסעיפים, מגיע לכל בית ספר. ניתוח הנתונים מהווה כלי שרת בידי הצוות המקצועי, להערכה מעצבת למידה הוראה והערכה בתחום הדעת.

ניתוח שאלון 1281:

שאלות 1 ו 2-מלכים בהן נדרשה השוואה ויישום בין שני קטעים, ניכר יישום הכלים להבנת הטקסט בסדר חשיבה גבוה.

שאלה 3 נביאים- מספר הבוחרים בה מאד נמוך, למרות היותה קלה להבנה. הדברים בקטע המצוטט חזרו במילים אחרות על עיקר נבואתו של ירמיהו. כאן ניכרת החשיבות ללימוד מורכבות של נקודות ראות באירועים המובאים בטקסט. יש ללמד את האירועים המתוארים בספר מלכים ובמקביל את התייחסות הנביאים אליהם.

שאלה 4 החוק- החוק ידוע, קל ומובן. הקושי בהבנת הביטוי "קושי מוסרי", ייצר מענה לא נכון ומוטעה לשאלה.

שאלה 5 איוב- לכאורה שאלה העוסקת בפסוקים בודדים ומאד ממוקדת. לימוד סיפור המסגרת ללא התייחסות ללב הספר כולו, נותן מימד אחד בלבד לאמירתו של איוב. תשובתו מכילה יכולה להתפרש כחרטה או כנחמה, או "גם וגם" – דבר המלמד על מורכבות המענה. תשובתו ודעתו של התלמיד חייבות להיות מבוססות על הקטע שנלמד והמורכבות בו.

שאלה 6 נביאי אמת ושקר- התלמיד נשאל על הסתירה הפנימית של ירמיהו. זו הבנה מהותית לתפקידו כנביא, שינון הפרטים מהטקסט בלבד, אינו יכול לשקף דיון למהות תפקידו של הנביא.

שאלה 7 תגובות לחורבן- הייתה הבנה יפה של התקופה והאירועים.

שאלה 8 הרחבה נביאי אמת ושקר- מיעוט בוחרים בשאלות ההרחבה. אלה שבחרו בה שיקפו למידה והוראה מיטבית.

שאלה 9 הרחבה התגובות לחורבן- מזמור קל"ז בשל היותו ממוקד וקצר –מספר רב של תלמידים אשר בחרו לענות עליה, והצלחה רבה במענה עליה.

קטע להבנה וניתוח:

בסעיפים בהם נדרשת הפקת מידע, התלמידים מצליחים להתמודד עם הטקסט המקראי. ניתן לזקוף זאת לעבודה הנכונה של המורים עם התלמידים לקריאה עצמאית בטקסט המקראי.

כאשר התלמידים נדרשו ליישם הבנה או השוואה, בטקסט שלא נכלל בתכנית הלימוד הדבר היה מעט קשה. יחד עם זאת ברוב סעיפי השאלות, התמודדות התלמידים הייתה יפה. מלבד שאלה 13 סעיף ב. בסעיף זה ניכר קושי. התלמיד נשאל לדעתו מהו המסר שדוד מבקש להעביר באמצעות הריגת הנער העמלקי. התלמיד היה צריך לחוות את דעתו, המשקפת הבנה מעמיקה של הטקסט בכללותו.

מבחן העולים:

בשינון פרטי מידע מתוך הטקסט לא הייתה בעיה מיוחדת בשאלות השונות. יש לעבוד על השאלות בהן נדרש ניסוח טיעון המתבסס על המידע, עם נימוק אישי. שאלה 2 סעיף ב הייתה דרישה כזו, וכאן נתקלו התלמידים בקושי לנסח טיעון.

היחידות המורחבות:

לא נראו בעיות מיוחדות בניתוח הנתונים בשאלון זה.

שאלה 1 סעיף א נדרש התלמיד לציין אמצעים ספרותיים ושימושם בשיר השירים. היה זה הפריט הקשה ביותר בשאלון. אחוז הבוחרים בו היה נמוך והצלחה המעטה בו גם כן.

שאלה 3 סעיף 2 בו נדרש התלמיד לשקף לימודי הרחבה והעמקה בלימוד מגילת רות. בשאלה זו מופיעים דבריו של פרופסור זקוביץ על מגילת רות. שאלה הנראית על פניה קלה, התגלתה כקשה ביותר. אחוז גבוה של תלמידים בחרו בה, אך הציון בה היה נמוך.

לבסוף,

מורים, המעוניינים לקחת חלק בוועדת שאלון, מוזמנים לפנות דרך האתר ולהציג את מועמדותם.

מבקשת להודות לכם, המורים לתנ"ך, על עבודתכם. אתם אלה נושאי האחריות והמחויבות להנחלת תחום הדעת במערכת והצלחה בו.

בהערכה רבה, ענת